

יטפיונות הנקיי' יומניה קונפוניונול
וישימה נפרדת מאתו מקדן

שם האולית	תאריך הנעה	מפני הנכשים
מילכה א'	מארס '44	239
מאיריעה א'	אפריל '44	244
מילכה ב'	אפריל '44	273
בלה צייטה	אפריל '44	318
מאיריעה ב'	מאי '44	735
קונק	יולי '44	308
מורינ	אוגוסט '44	410
בלבל	אוגוסט '44	379
מפקורה (טבעה)	אוגוסט '44	547
צלאת אדין	נובמבר '44	958
טאורוס	דצמבר '44	

חשרה
המסר לעלייה ארנן אניית שהביאו עלים מודמניה לאיסטנבול ושם קיבלו רישיונות
עלייה והגיעו לארץ באופן לגאלי דרך חיבשה לאחר שהמשיכו מהנמל ברכת
לסוריה.

עלייתם אודנה על-ידי נציג הסוכנות באיסטנבול חיים בליס והמשורר הארץ-
ישראלי שנקרא אז משרד ההגירה, וזאת כיריעת השלטונות הסורקייס ונטינעם של
האנגלים.
אלו הן הפלגות לגאליית לכל רכב שלא אורגנו על-ידי ה'הגנה'.

אביבה חלמיש*

ת'מוןי' ל'אנרוףי'
חלקה של ההפעלה במאבק על ארץ-ישראל 1945-1948

מבוא

ב-21 באוגוסט 1945 הפליגה מודוס איטליה באישון לילה ספינת דיג קטנה בדרכה לארץ-ישראל כשעל סיפונה 35 יהודים וקומץ אנשי צוות. בהיותה בלב ים ניתן לה השם ידליך (אחד מכינויי של אליה גולומב, המפקד המוכר, אך היא מוכתה, של ה'הגנה'), והפלגתה נחשבת את הפתיחה לחירושה של ההפעלה¹. כשלב זה של ההפעלה, שנמשך עד הקמת מדינת ישראל, הפליגו לעבר ארץ-ישראל 65 ספינות שהטייעו כ-70 אלף מעפילים. המפורסמת מביניהן היא 'אקטורוס 1947' - 'יעיאת אירופה תשי"ז', שהטייעה בקיץ 1947 למעלה מ-4,500 מעפילים². הגדולה ביותר היז 'פאן יורקי' - 'קיבוץ גלילות' ו'פאן קינסט' - 'צעמאת' (נקיפצור: היפאניס), שהפליגו בדצמבר 1947 כשהן נושאות למעלה מ-15,000 מעפילים³. נהוג לחלק את מפעל ההפעלה בשנים 1945-1948 לארבע תקופות⁴:

א. אוגוסט-דצמבר 1945: שמונה ספינות קטנות הגיעו לארץ-ישראל מאיטליה ומרוון, ובמעט כל אנשיהן (כ-1,040) הצליחו להיכנס לארץ בלי שנמפסו.

* פרופ' אביבה חלמיש חוקרת היסטוריה של התנועה הציונית, מספריה בנושא ההפעלה: אקטורוס - הסיפור האמיתי; פרשת אריות המעפילים ייצגאת אירופה תשי"ז, תל-אביב 1990 (להלן: חלמיש, אקטורוס); במורדן מפול נבר המון: מדיניות העלייה הציונית בשנות השלושים, ירושלים 2006 (להלן: חלמיש, חלמיש, במורדן מפול נבר חלמיש).
1. על הפלגת 'דליך' ראו: עדה סדני, פסיקות ללא חיל, תל-אביב 1975, עמ' 29-30.
2. ראו: אביבה חלמיש, אקטורוס.
3. ראו: זאב (ניקח) חודי, זאב צחור, אריות או מדינה: קורות אריות המעפילים ישאן חודק רישאן קישנטיש ואין ציין מקום ושנת הדיסה (1982-)|.
4. מכוסס על אביבה חלמיש, 'הנקיב של 'אקטורוס' מכל חופי הארץ', בתוך אניטה שפינדא (עורכת), חשקלה: מאמקי לתולדות ההגלה, התיחת, החפלה ושאית העליית תל-אביב 1990 (להלן: שפינדא, חשקלה), עמ' 303.

לקמת המדינה היתה בעיקרה בחזית הפנימית, מבית, ולא בחזית המדינית החיצונית, מול בריטניה ומול חברות האו"ם. בנוסף, מעלה המאמר את השערה שבניגוד לתיקוף המוסכם של מפעל התעפלה שהוצג לעיל, תיומנה של התעפלה במישור המדיני הגיעה ליד מיצוי כבר בקיץ 1947, עם היווצר תוכנו, או לפחות רוחו, של ההמלצות של ועדת האו"ם לשאלת ארץ-ישראל (אונסקופ) בדבר חלוקת הארץ הקמת מדינה יהודית בחלק ממנה. מנקודת זמן זו עלולה היתה התעפלה להיות לרועץ לטיועו הצינני, וההנהגה — כך יסבר — הצליחה לנטרל סכנה זו. לאחר החלטת האו"ם ופירוק המלחמה בארץ-ישראל הועתק הדגש במפעל התעפלה מן החזית המדינית אל המישור המעשי של הכנת היישוב למלחמה בערבים. במלים אחרות: עם סיום תפקידה כמנוף להקמת מדינה הושם בהעפלה דגש על חיזוק הארנוף היישובי במלחמה עם הערבים, והמאמר יציג את מדינתה למלחמה בתחום הרכש וכוח האדם.

א. התעפלה כמנוף להקמת מדינה יהודית בארץ-ישראל: כשלונו בחזית המדינית והאלחה מביד

בחורשים האחרונים לפני פרוץ מלחמת העולם השנייה הועידה הנהגה הצינית להתפלה את התפקוד לסכל את מדיניות 'הספרי הלכו' של מקדונלד (מאי 1939).⁶ חודשים מספר לאחר מכן, מיד לאחר פרוץ המלחמה, ניסתה חרר בן-גוריון, יו"ר הנהלת הסוכנות היהודית, את הקו הצינני לעת המלחמה כנוסחה רדי-אגפית: 'עלינו לעזור לאנגלים במלחמתם בריטלי כאילו לא היה ספר לבן, ועלינו להילחם בספר הלבן כאילו לא היתה מלחמה'.⁷ זו היתה סימנה נאה, המשלה לינסיון לרבע את המעגל. כל עוד נמשכה המלחמה אימץ היישוב את חלקה הראשון, ואילו את המלחמה בספר הלבן יזחה עז לאחר הניצחון על היטלר. אולם כמוסדות הצינניים לא התקבלה החלטה מפורשת להפסיק את התעפלה; היא גורעה מאלה בהדרגה במהלך המלחמה, והתחדשה לזמן-מה ב-1944 בהפלגות מודרניות לאיסטנבול, ומשם עשו המפעלים

6. על ראשייתה של התעפלה ותולדותיה עד פרוץ מלחמת העולם השנייה ראו חלמיש, בסיועו בפול נגר הזמן, עמ' 339-377.

7. בן-גוריון השמיע את דבריו בנושא זה מעל כמות שעות בניתוחים שונים. הנוסח המובא כאן משקף את דוח התרשים.

כ. ינואר-יולי 1946: 11 ספינות, ועליון 10,500 מעפילים הגיעו לארץ. שתיים מהן — אילנה גולומב, יודת התינו ברישיון הכרישים כסימנה של 'פרשת לה-ספעדי',⁸ השאר נתפסו, מעפיליהן נכלאו במחנה עתלית ושוחזרו לאחר תקופת הסגר קצרה, ומספרם נוכח ממכסת הסרטיפיקטים שהקצינו הבריטים: 1,500 בודרוש.

ג. אוגוסט 1946 — דצמבר 1947: ראשייתה של התקופה עם הפעלתה של מדיניות בריטית חדשה — גירושם לקפריסין של המעפילים שנתפסו, והיא הסתיימה בהפלגתן של שתי האוניות הגדולות, 'השאנסי', ישידות לקפריסין לאחר החלשת האו"ם על חלוקת ארץ-ישראל. באותה תקופה הפליגו 35 ספינות ועליון כ-51,700 מעפילים. רובן נתפסו ומעפיליהן גורשו לקפריסין (ומעפילי אקסרדוס, הוחזרו לצרפת ולבסוף גורשו לגרמניה).

ד. מראשית 1948 עד הקמת מדינת ישראל: שמונה ספינות הפליגו מחופי אירופה נתפסו, ומעפיליהן — כ-5,500 במספר — גורשו לקפריסין; שתי ספינות נוספות הגיעו לחוף תל-אביב יומיים לאחר הכרזת המדינה.

בתקופות הראשונה והשנייה, לפני שהחלו הבריטים לגרש מעפילים לקפריסין, לא נערכו זמנסי לעלייה ב' והפעלתי למאבק בכוח נגד תפיסת אנויות המעפילים. תוכניתיהם כללו התחמקות מאנויות הצי הבריטי, התקרבות בחשאי אל החוף וביצוע 'הזדווד'; התקופה השלישית עמדה כסימן התנגדות אקטיבית לתפיסת אנויות המעפילים, ובתקופה הרביעית, לאחר 'השאנסי', ניתנו לאנשי התעפלה הוראות לא להתגבר בלב ים, ולהסתפק בהתנגדות פאסיבית, שלא לומר — סמלית, בעת ההדרה מן הארנויה המתעברת לאנויות הגירוש.

במרכז מאמר זה עומדת ההנחה שככלו השונים שבין סיום מלחמת העולם השנייה להקמת מדינת ישראל התעפלה נועדה, כראש וכראשונה, לשמש מנוף להקמת מדינת יהודית בארץ-ישראל. הוא מציג את הטענה, שתודמותה של התעפלה למאבק

8. סיקור תמציתי של פרשת לה-ספעדי ומיציאתם מפורשים ראוי: זאב וניה חודר, פלישים מנגרדם אוסטרליה: פרשות עליה ב', 1045-1048, תל-אביב חשמי'ת, עמ' 226-232. יחדה סלוסקי, מסר תולדות ההגנה, כרך שלישי חלק שני, תל-אביב חשמי'ת, עמ' 1123-1130.

הפגנה באינרף בעד עליית הממשלה לארץ ישראל, 1945
בארבות ארכיון ההגנה

הגדרת מטרתה של ההעפלה כפי שהוצגו לעיל נעשתה כדורי חדרים וגם בריש גלי, בחדש מאי 1945, סמוך מאוד לתום המלחמה, אמו הרמ"א (ראש המפקדה הארצית) של ההגנה, משה סנה, בישיבת הוועד הפועל הציוני, שהמאבק סביב העלייה הבלתי-לגיאלית הוא המנוף הטוב ביותר לקידום מטרת הציונות: "נפה אין הכוונה לתוספת עולים – גם דבר זה מסוכר – אלא מנוף לשינוי פני הכריזם". אליעזר ליבנשטיין (לכונה) כתב בביטאון "מלחמתנו" בקיץ 1945 שההעפלה ("עלייה בכל עת וכל דרך") היא "המכשיר העיקרי של האיבוקתנו הפוליטית"¹⁰ וכמכתבו מן ה-1 באוקטובר 1945, שבו הורה על הידוש המאבק בכריזים והתווה את ררכיו,

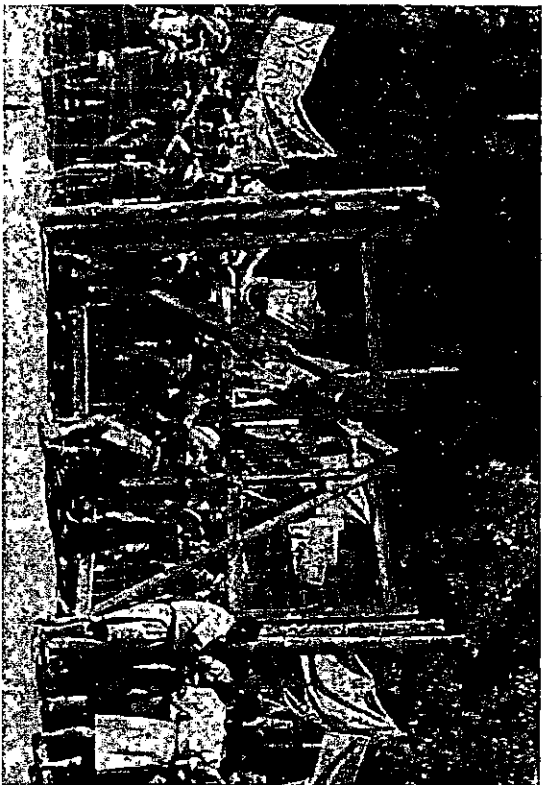
10. מתיי, 2, עמ' 843-844.

דרכס לארץ-ישראל בדרך היבשה.⁸ וכפי שתואר בראשית המאמר, כשלושה חודשים לאחר סיום המלחמה, עמד לפני שהתחדש המאבק היישובי נגד הכריזים (באוקטובר 1945), נשלפה ההעפלה מארסל המאבק הציוני, והיתה לאחת מארבע החזיתות שבהן התנהל המאבק להקמת מדינת יהודית. החזיתות האחרות היו פעילות מדינית וריפורמטית; פעולות צבאיות למיניהן; הקמת יישובים.

לשם הערכת מידת ההצלחה של ההעפלה יש תחילה להגדיר במדויק את מטרתה. ההעפלה היתה חלק מן המאבק היישובי והציוני לאחד מלחמת העולם השנייה שהתנהלה תחת הסימה המשולשת: "כח לספר הלבן ועלייה חופשית; מדינה עברית", ונעדר לה כל התחלה התפקיד לשמש בראש ובראשונה מנוף להקמת מדינה יהודית בארץ-ישראל. ויש להוסיף: מטרת ההעפלה, כמו זו של המאבק הציוני בכלל, לא היתה מוגבלת לביטול 'הספר הלבן' ואף לא להשגת עלייה חופשית, וגם לא נעדרה לפתור את בעיית העקורים, אלא להביא להקמתה של מדינה יהודית בארץ-ישראל. אודיכלי המדינית הציונית ייעודו לה תפקיד מרכזי בהוכחת הקשר שבין פתרון שאלת העקורים היהודים בארצות מדינה יהודית בארץ-ישראל. להעפלה נועד תפקיד ייחודי במאבק – להוכיח את רצון היהודים לעלות על אף כל המשכילים. היא היתה אמורה לשמור ככתורות העיתונות וכמנועו הצבורית העולמית את בעייתם של העקורים היהודים הנמקים באירופה חודשים רבים לאחר שהמלחמה כבר הסתיימה והיה בה כדי להביך את הכריזים החוסמים דרכם של ניצולי שואה למלחמתם, בגולה את יחידונה המוסרי של התכיעה הציונית. המטרה המובנת-מאלית, לכאורה, להביא יהודים לארץ-ישראל, לא היתה המטרה הראשית העיקרית של ההעפלה. לכן, העובדה שההעפלה לא הביאה להגדלת מספר היהודים שנכנסו לארץ-ישראל בין תום מלחמת העולם השנייה להקמת מדינת ישראל מעבר למכתה החודשית של 1,500 המסרפיסקטים אין בה כדי להעיד על כישלונה.⁹

8. על ההעפלה במקומה המלחמה ראו רודי עופר, רודי עופר, עוליה ב' במקומה חשואה 1989-1944, ירושלים 1988; על הוכחת להפסקתה ועל חידושה ב-1944 ראו רלה עופר, "מדינת נמסקה ומדינת נמתושה" עוליה ב' כמלחמת העולם השנייה", בהוד שפירא, הפעלת, עמ' 187-210.

9. הכריזים הרי נכר ממכת 1,500 המסרפיסקטים לחודש את מספר המעילים שהותרו להיכנס לארץ או שנכנסו אליה על-פי התכרותם. ראו זישוב לגבי התקופה מ-1945-15.12.1947 עד 14.6.1947 עמ' אצל הלמיש, אקטודים, עמ' 252 תעה מס' 15; וכן סיכום העלייה בשנים 1945-1948 (עמ' הקמת המדינה) אצל משה סיקרן, העלייה לישראל 1948 עד 1953: תוספת ספטיטית, ירושלים 1957, עמ' 2, לוח 1A.

הפגנת מעשילים שנועדו לקפריסין ליד שער המחנה, 1946
בארכיוו ארכיון ההגנה

שנבולותיו כרוכים ומוגדרים, ושגם האר השני, הכריטי, שומד בו על כללי משחק מסוימים.

חשיבותם של החפיקיים הארץ-ישראלים של התעפלה עלתה עוד יותר מאז קיץ 1946. המאבק המזוין הגיע אז לשיאו כלייל הגשרים' (ינוני) ופיצוץ מלון 'המלך דוד' (יולי); התעפלה צבדה תאוצה והאנוניות הגיעו תכופות יותר וגדולות יותר ויותר.¹² אולם כוחות המאבק להקמת מדינה לא התקדמה הצינורות ולו בסגנוןמשר אחר: הועדה האנגלו-אמריקנית לא המליצה על הקמת מדינה יהודית (או מדינה ערבית), ותוכנית מוריסון-גריווי (שעיקרה: אוטונומיה חבלית בארץ-ישראל), שנוגדה בעקבותיה, אף הטגה את המאבק על ארץ-ישראל לאחור. אר"א החליטה להתגה הצינורת על ריסון המאבק הצבאי לסוגיו ותערכת כוכב המשקל לוידה המדינית. ההלט לחדול מן 'המאבק הדצורי', לנהל 'מאבק צמרי', המוגבל לתחומי ההגנה על זכות העלייה, וכות ההתיישבות חכמת ה'הגנה העצמית ולדכך את המאבק בוידה המדינית-דיפלומטית. בו כומן גם הוגדה מחרש, בחודי-הדדים, משרת

12. ראו רשימה מפורטת של אוניות התעפלה בפתיית ג/ג, עמ' 1902-1903.

ממדיאת מחנה המעצר של המעשילים בקפריסין, 1946
בארכיוו ארכיון ההגנה

הציב בן-גוריון כמרכז את העלייה הבלתי-ליגלית לסוגיה (כ' וגם ג', הלוא היא התעפלה המוויינת), ויחד לה חלק ניכר מן המכתב.¹¹

להתעפלה דיו עוד כמה וכמה מטודת, שתלקן הוגרוד מלכתחילה, ואחרות התגבשו כמדיצת הזמן, או שהיו מעין תוצר לוואי של הפעילות. אחת מהן הייתה מתיחת גשר בין היישוב לגולה, גלוי של סולידריות לאומית תוצת ימים, ארצות ויכשות, וכן חירוק תומכורתי של גשר זה בשני צידי, בחוץ לארץ ובארץ. באירופה פידוש הדבר היה שמירה על המורל של יהודי המחנות, הוכחה שהיישוב רואג לאחוי בגולה, תפחת תקווה ליציאה מעסק הבכא, מניעת ייאוש ורצון עקוריים מהגירה לארצות אחרות; בארצות-הנביות היה זה גיוס רעת הקהל היזרורית להפעלה לחץ על הממשל. במקביל התכרכו צעדיים יהודים מצפון אמריקה בגופם למפעל התעפלה. בארץ נוער להתעפלה תפקירי רב חשיבות בליכוד היישוב סביב נושא חירוי, שלגביו קיימת הסכמה רחבה כציבור, סביב מאבק המתבצע בהתאם להחלטות ההתגנה הנבחרת,

11. אבי עבס בוד גוריון; הנמלן אנו ידוע. (Y. Freundlich, ed.), *Political Documents of the Jewish Agency*, Jerusalem 1996, p. 148-149.

במצרצות מורכבת זו טייעה והתעפלה להנהגת היישוב לכבוש את נפש הנוער ולשבנע את היצרכו לקבל עליו את עול המרות הלאומית. בימים שבהם התעפלה נותרה תחום המאבק הכמעט יחיד של היישוב המאורגן שעליו מוטל לזרז בדברים, וכעת שהפרוישים היו פוגעים בכריטיים ומתנגדים בהצטרפותיהם, שימשה התעפלה אמצעי לליכוד שורות היישוב, להזיוקן, להזכחה שלא רק 'הפדשים' מכים בכריטיים, והתעפלה הייתה נושא חיוני, שלגבי שורה הסכמה ודחה בצורה.¹⁹ באופן זה טייעה התעפלה להנהגה לרכז את מאמציה ביזדה המדינית, וכסתר - לכנות את הכוח לקראת המערכה המבועת, המלהמה עם הערבים.

ב. קיץ 1947 כמקרה מבחן ונקודת מפנה

התעפלה על כל מאפייניה והיכטיה הגיעה לשיאה בקיץ 1947. ב-11 ביולי הפליגה מנמל קָט שבצדפת האנייה שנודעה בשם 'אקסודוס 1947' - יציאת אירופה תשי"ז ועלה המספר הגדול ביותר של מפעלים ער אז; באותה עת ביקרה בארץ ועדת האו"ם המיוחדת לשאלת ארץ-ישראל - אונסקופ (United Nations' Special Committee on Palestine - UNSCOP) בחוות הפוריות, החיצונית, והערד הספיעה עושה רובה מזוהה חשפו אנשי האצ"ל בנתניה שני סדגניטים כריטיים ככני ערוכה לחיילים של חברי הארגון - אבשלום חביב, יעקב וייט ומאיר בקר - שנדרתו למרות על חלקם כפריצת כלא עכר (כחודש מאי). בסוף חודש יולי, תוצאו שלושות חברי האצ"ל לחודג, והאצ"ל הוציא לפועל את איומו. או אז הגיע לשיאו תפקידה של התעפלה בחזית הפנימית.

באשר לחזית המדינית-חיצונית: בפריטי ההיסטוריוגרפיה הראשונים על תולדות המאבק בשנים 1945-1948, על תולדות התעפלה בכלל ועל פרשת 'אקסודוס' בפרט, מיוחס לתעפלה ול'אקסודוס' משקל רב בגיבוש ההחלטה של כריטייה לעזוב את

19. ראו ריון נחמך בחרבת זה של התעפלה אצל אביבה חלמיש, 'התעפלה: ערכים, מיתוס ומציאות', בתוך נורית גרץ ועורכתה, נקודות תצפית: תרבות חברה בארץ-ישראל, תל-אביב תשמ"ח, עמ' 98-86.

20. ראו את התרשמותו בעניין זה של החבר (מצר בריטניה) בתעודה האנגל-אמריקנית, ריצ'רד קורסמן, מספר שלוחות אישי-אליט, מתחנה 1947, עמ' 216. גם ועדת האו"ם (אונסקופ) עמדה על כך, ראו ציטוט מן הדו"ח שלה בהפשוך הדין.

המאבק בגישה תוכנית בילטמור-ירושלים מ-1942, שעיקרה כינון מדינה יהודית ככל שטחה של ארץ-ישראל, והחלט, בניסוח דיפלומטי, על נכונות הנהלת הסוכנות היהודית 'לדון בוועדה לכינון מדינה יהודית בת-יימא בשטח מתאים של ארץ-ישראל', וכפלים פשוטות: נכונות לחלוקת הארץ ולהקמת מדינה יהודית בחלק

¹⁴ ממנה.

לא כל היצרכו היה מסוגל להפיץ ולקבל את האופוס הטקטי שנרדש באותו שלב של המערכה להקמת מדינה יהודית, ואת הצורך לממן את המאבק בחזית התעפלה. עכר הפלמי"ח היחה זו גזירה שכמעט לא יכול היה לעמוד בה. בפגישה של מסקרי הפלמי"ח (ממסקר מחלוקה ומעלה) עם בן-גוריון באפריל 1947 הם העלו בפניו את שאולתיהם-שדיוניתיהם: "מדוע אין מתנגדים לגירוש המפעלים, מדוע אין התעפלה אלא בממרים קטנים ו... מדוע צמודים בי'תגובה' לנמל חיפה (ולא בחרי"ל)?"¹⁵ והחלטה על מיתון המאבק, נכתב בעלון הפלמי"ח, פגעה ב'יצוננו הטבעי וההכרחי להמשיך במלחמה בער אותם ערכים שעליהם חונכנו"¹⁶. יחר על כן, החלטה זו השאירה את זירת הפעילות ליפרישים, ואפשרה להם את 'התפאות השואו ו... על הירום' הלהומים היחידים" נגד הכריטיים והגבידה את נטיית לכ הנוער אליהם.¹⁷

כריעבר במבה נחובה בן-יהודית:

אנחנו התנדבנו מוצוננו לפלמי"ח, וכער בנו היצר להילחם, בעיקר בגלל מה שקרה ליהודים בשואה, ובעיקר בגלל שהאצ"ל והחל"ח היו עכשיו היחידים שהראו לעולם מה יהודים כן יכולים לעשות, ו... מסוק מלחמת העולם הם לא הפסיקו לזנע לעשות פעולות נהדרות, ראוותניות והרבה מאותנו מתו להצטרף אליהם.¹⁸

13. ראו אישור תוכנית כילטמור: ישיבת הנהלת הסוכנות והחזית 8.11.42, אצל יוסף הלר, במאבק למיליטי: הפוריות הצעות בשנים 1936-1948, ירושלים תשמ"ח, עמ' 336.

14. החלטות הנהג המודות של הנהלת הסוכנות בפריס, 5 באוגוסט 1946, אצל הלר, שם, עמ' 436. ראו: יוסף הלר, 'מחשבה השחורה' לחלוקה: קיץ 1946 בנקודת-מפת כמדיניות היהודית', ציון, שנה מ"ג חוברת ג-ד, עמ' 314-361.

15. יוסף בן-גוריון, 17.4.1947, ארכיון מורשת בן-גוריון, שידר-ביקו.
16. סת"ח, 2/2, עמ' 946.
17. שם, עמ' 17.
18. תליבה בן-יהודית, ביגן המפירות, ירושלים 1981, עמ' 157.

את ההנהגה הציונית בהכנת העדויות בפני הוועדות שביקד בארץ בשנים 1946-1947, ועל כן היא עמדה על היוזמה של הנהלת הסוכנות היהודית המוצננת הכללית של העם היהודי בענייני ארץ-ישראל ואסדה על ארגונים ומפלגות אופוזיציוניים להפיע בפניו בנפרד. ועדת החקירה האנגלו-אמריקנית שביקרה בארץ-ישראל בשנת 1946 אכן התרשמה אף היא - ברומה לוועדה המלכותית הבריטית עשו שנים קודם לכן - מיכולתו של היישוב לבנות את חווי, וכך, כפי שראינו, גם אונסק"פ.

אלם, חוץ כרי ההתחשות האירועים בקיץ 1947, איימה פרישת הסדרג'נטיס לסכל את מאמצי ההנהגה להחליט את יכולתה להשיל את מרותה על היישוב. בשלב קריטי זה סיפקו אקסורט' ומאבקים העיקש והממושך של המעפלים להנהגה הוועדות להחליט את 'אפוזיט' ולהקיאם, כשהיישוב רואה ומכין את הנוק שבמעשרהם. האצ"ל האשים את ההנהגה בכגידה כמעפילים, ומנוד העיתון דבר, שביטא את עמדת ההנהגה האשים את 'אפוזיט' שהשתוללתם מאפילה 'על המאבק והטורד והטראג' של 4,500 מעפילי 'יציא' אירופה תשי"ז.³¹ יום למחרת תליית הסדרג'נטיס כינה העיתון את המעשה 'פשיע', והאשים את 'אפוזיט' שפשיע זה יקל לשכוח ולהשכיח את עלילת הגבורה של 'אקסורט'. בעמוד הראשון של הגיליון של אותו יום הובאה יריעה, שתליות הסדרג'נטיס מאפילה כלונדון על תלאות המעפילים.³² בשבועון מפא"י, 'הפועל הצעיר', נכתב באתר שכונת:

אילו לא הייתה בארץ-ישראל יד השדוף השדודיסיטי דמה, אילו לא נעשתה והועברה הזאת בקרבנו על-ידי תליית שני הסדרג'נטיס הכרישים, אפשר שכעם הכריש כולו היה חל מפנה דעיני כחם להאבקתנו המדינית, שהיה משמש גם לחץ על ממשלתנו.³³

שכרעיים לאחר מכן כתב 'גודרנפיקל (לימים: גור)', ש'מעשה-ההתעבה כשני הסדרג'נטיס הבריטיים השיל את עלו השחור על הגילוי ההנהגה של גבורת המעפילים, ורדוק אותו לקרן וורת'³⁴ בשלהי אותו חודש נעור משה שרתוק (לימים: שרת)

29. קורסמן, שליחות ארץ-ישראלית, עמ' 207, 215.
30. קול איתן חלוצבת, 30.7.1947, ארכיון מכת זכויות, 13/7-4.
31. דבר, 1947.7.20.
32. דבר, 1947.7.18.
33. המועל הצעיר, 5.8.1947, הכתב הוא עורד העיתון 'י' לופנו.
34. הפועל הצעיר, 1947.8.19.

הובאה אותה ערות מצרינית בפני הוועדה (בעת ההצבעה על 'זוכנית החלוקה' ב-29 בנובמבר 1947 יוגוסלביה נמנעה). חברי אונסק"פ, יש לזכור, פעלו לפי קווי המדיניות של ממשלותיהם ובצמוד לסמכויות הוועדה כפי שהוגדרו בכתב המינוי שלה. שיקולים שכדוג חיוקן, קידום לווריא, את עמדתם של אלה מבין חבריה שגישתם למפעל הציוני הייתה חיובית מלכתחילה, בלי שהדבר עמד בסתירה למדיניות ממשלתם, דוגמת ניצח גואטמלה, גרנאדוס.²⁵ ועדת אונסק"פ הורכבה על-פי חישובים והיירים של יחסי הכוחות בארגון הבינלאומי וחלוקה. גואטמלה וקרקנית, ושומה היה על 11 חבריה לנהוג על פי האינטרסים של ממשלותיהם.²⁶

הודין ותוכנו שהגשיה אונסק"פ מלמד על האופן שבו התרשמו חבריה מההעפלה:

במשך שהייתה בארץ-ישראל, שמעה הוועדה מחברים מסוימים שלא היווה של ערות ראייה על התקיימת הקשורות להבאתה לנגל חיפה, חחת לווי יעמי כריטי, של אייית המהגרים הכלתי-גלילית אקפודוס 1947. בתקריט זו, כבדומות לת הוועדה הכחינה בעיקשותם של המאמצים להביא מוצגים יחודים לארץ-ישראל למרות מאמצי המגיעה הנחשיים מצד הממשלה, וכן והבחינה/החמיכה חרחה שמאמצים כאלה מקבלים מצד היישוב היהודי בארץ-ישראל ומחזין לת.²⁷

הוועדה שמה את האצבע על עיקר תרומתה של ההעפלה למאבק להקמת מדינת יהודית בארץ-ישראל. היוזמה נשא הוכחה לתמיכה רחבה מצד הציבור היהודי בארץ ובעולם. וות, ברצוני לשעון, ודי עיקר תרומתה של ההעפלה במאבק להקמת המדינה: תוכחת במרחו האזרחית של היישוב ובשילוחו לעצמאות. כבר עישו שנים קודם לכן הגיעה וערת פיל למסקנה ש'בשנת 1936 הגיע הבית הלאומי היהודי לירי כך שהדא גדל ויר מעין מדינה בתוך מדינה'.²⁸ קוד, היוזמו של היישוב בשל וראוי לעצמאות, הוא שדתה

25. דא ספוד'ג, גארסיה-גרנאדוס, נל גוליה מדינת ישראל, ירושלים 1948, Garcia-Granados, 1.
26. דא: רהוטע פרינרילי, מחורו בן לתקופה: המדיניות הציונית מתוך מלחמת-העולם השנייה ועד תקמת מדינת ישראל, ישראל 1994, עמ' 98-129.
27. United Nations Special Committee on Palestine, Report to the General Assembly, 27.
28. דא: וולמיש, אקפודוס, עמ' 135, Vol. I, p. 28.
29. דא: דא: חרחה המלכותית לפלשתינה (א"י), יולי 1937, סמכר פולמנטרי 5479 וחרגום רשמית, פרק 'י' פסקה 94.

ובהחלטת שהקמבול כסוים המושב נאמר: "הוועד הפועל הציוני רואה את תענית הדעפלה לארץ ישראל מתוך המנאים המתונים כיסוד עיקרי בהיאבקותה המדינית של הציונות נגד מדינות זרספר הלכך וכתפקי חיוני במערכת ההצלה של המדינה ישראל". אולם בשיטה סגורה, ש"אפשר לדבר בה דברים בודדים" אמר בן-גוריון ש"שאלת בטחון היישוב הקמת כוח יהודי מוזוין" היא השאלה "המרכזית החיונית ביותר גם ליישוב וגם לציונות, כי בה תלוי כל עתידנו הקרוב והרחוק, לפיה אנו חייבים לקבוע כל האסטרטגיה הציונית גם כלפי חוץ וגם כלפי פנים".³⁸ כחודשיים קודם לכן (18.6.1947) הוציא בן-גוריון הוראות למפקדת הזדגנה ובה הנגיד את המערכה בין הציונות למדיניות זרספר הלכך כמערכת שהיא "ביטוח מדינית ולא צבאית", וגם פעולות צבאיות הנדרשות מזמן לזמן במאבק מדיני זה. "אין אלא לשם היוזק המערכה המדינית".³⁹ סודרי קודמויות אלה הם שהכתבה את עמדתו של בן-גוריון בשאלת התגובה על גידוש מעפילי "אקטודו" להמברג. ועל אחת כמה וכמה על הודרות שם, שההחשה לאחד פרטים המלצות אונסקופ ב-1 בספטמבר. משפג הצורך לשכנע גורמים בינלאומיים ברכ הקשר בין פתרון בעיית העקודים הירודים באירופה והקמת מדינה יהודית בארץ-ישראל, וכל שנועד היה לשכנע שני שלישים מתכרות הארץ לקבל את המלצות אונסקופ ולהכריח שהבריטניה לא תכשל את יישומו. עשה ההנהגה הציונית מאמצים שההעפלה לא תסכל את קטיפת הפירות המדיניים. על כן ההנהגה הציונית הורתה להגיב במתינות, בארץ ובמדינה, על גידוש מעפילי "אקטודו" להמברג בראשית ספטמבר 1947,⁴⁰ וכשלושה חודשים לאחר מכן, מיד לאחר החלטת הארץ, נתנו הוראות לחדל מן ההתנגדות לתפיסת האוניות ולהעברת המעפילים לקפריסין, ולהסתפק בהתנגדות סמלית בלבד,⁴¹ והוחלט להגיע להסכם עם הבריטים על השטת היפנים - בראשית 1948 - ישירות לקפריסין.⁴²

כמו בקיץ 1946 כך גם בסתיו 1947 לא הכל היו מסוגלים לעכל ולהבין את שינוי הקו של ההנהגה הציונית, ורבים לא השילמו אותו. המתח ואי-ההסתמכה בין

38. ישיבה ג, 26.8.1947, אצ"מ, SS/5320, רבד בן-גוריון בשיבה זו נרספ גם בספרו במשבת, תל-אביב תשי"ז, עמ' 18.
 39. ר' בן-גוריון, בדיאלוג ישראל, תל-אביב 1975, עמ' 13-14.
 40. דאז: חלמיש, אקפודים, עמ' 173-186.
 41. סתית, 2/2, עמ' 1463.
 42. ראו הודי נצחור, אגילת אר מדינת.

בהעפלה כדי לפרוק את תמזנו על "הפורשים", להגיע את הסכלו מהמתנגדוים ולערוך עמם חשבון היסטורי: "הטרור הוא סכין בגבה של ההעפלה" טען בפני הוועד הפועל הציוני שהתכנס בצריין, והרכב הגיע לשיאו עם תליית הסרג'נטים.
 לא היה לנו שיא כזה של גבורה במערכת כאותו השיא שהעלו אותנו אליה מעפילי "יצאאת אירופה 1947", לא היה שיא כזה של גבורה מוסרית של אלפי אנשים, נשים וילדים שכל קיושו את השם... ולא היה לנו שפל כזה של קלון בעולם, של השפלה כמו במעשה תליית הסרג'נטים. וזה היה כנגד זה. והרכים הצטרפו זהו. ואתנו וילדים אין רישם "יצאאת אירופה" כצדפת קודם כל וכרודאי באנגליה וגם באמריקה הקטן על-ידי הנבלה הזאת...³⁵

אין זה מעניינו של הדין הנוכחי אם הטענות כלפי "הפורשים" היו נכונות מבחינה עובדתית. הן מוכחות באן כהדגמה לשימוש שעשתה ההנהגה בהעפלה ליגנון והפרשים' במאמציה ללכל את הצירוב סביב מהלכיה. ההכרזות הרמות הללו של ההנהגה באו גם לסכל את אונטו של הנוצב העלילון, אשר ציפה או למאחזדה מחדרשת של "הסודן".³⁶ אלא שלא כמו בשלהי 1944 וראשית 1945, הפעם העפלה אפשרה לשמור על אחיזת היישוב ועל התלכדותו סביב הנהגתו על אף זילוק דעות. להעפלה היתה תרומה לכך, שבשינוי מתנועות שחזרו לאומי אחידות, היישוב הגיע לעצמאות ללא מלחמת אחים עקובה מודם.³⁷

נחזור אל החזית הווציונית. בקיץ 1947, ממש בעת מטעים של מעפילי "אקטודו" על אוניות הגירוש הבריטיות מפרוט רה בוק לנמל המבורג שבגרמניה, מוצעה ההעפלה את הפקודיה כמנף להקמת מדינה יהודית. נהוג לציין כנקודת מפנה בעניין זה את החלטת הארץ מן ה-29 בנובמבר 1947, אולם לאמתו של דבר המפנה התחולל כבר בתחילת החודשים אוגוסט וספטמבר 1947. במליאת הוועד הפועל הציוני, שהתכנס בצריין בין 25.8.1947 ל-2.9.1947 העלו הדוברים על גס את ההעפלה

35. ישיבת הוועד הפועל הציוני, 25.8.1947, הארכיון הציוני המרכזי (להלן: אצ"מ), SS/320.
 36. לד"ר גולדה מאירסון (למים: מאיר) על שיתחה עם הנוצב העלילון, 31.7.1947, אצ"מ, 36.
 37. אצ"מ, 525/5601, שאר מן הנוצב העלילון לשך החוץ, 1.8.1947, ניירות קאנדידטאמ, קופסה II, חיק 2 (צילוס בארכיון מדינת ישראל).
 ראו אכבה חלמיש, "הזדגנה" כצריחה" ובהעפלה", בתוך דחמים זאכי וגניה רודון (עתיכיס), רסי אלטור, 13: 70 שנה ל"הזדגנה", תל-אביב 1991, עמ' 89-99, וכמיוחד עמ' 99-97.

ובהתחלשות שהתקבלו בימים המושב נאמרו: "הוועד הפועל הציוני יזאה את תנועת הוועלה לארץ-ישראל ממזר התנאים הנמוכים כיסוד עיקרי בויזאבקותה המדינית של הציונות נגד מדינות זרספר הלכך ותמסקיר חזינו במערכת ההצלה של המוני ישראל". אולם בשיעור סגורה, ש"אפשר לרבו כה רכיס בודדים" אמר ב"גורדין ש"שאלת כשתן היישוב והקמת כוח יהודי מוויין" היא השאלה "המרכזית והחיונית ביותר גם ליישוב וגם ליצונות, כי בה תלוי כל עתידנו הקיוב והחזק, ולפי את חייבים לקבוע כל האסטרטגיה הציונית עם כלפי חוץ וגם כלפי פנים"³⁸ כדושיים קורים לכך (18.6.1947) הוציא בן-גורדין והראת למסקרת ה"הגנה" ובה הגדיר את המערכה בין הציונות למדיניות זרספר הלכך כמערכה שהיא "ביטודה מדינית ולא צבאית", וגם פעלה צבאית הנרדשות מומן לזמן במאבק מדיני זה, "אינן אלא לשם חזוק המערכה המדינית"³⁹ סודי קרימיות אלה הם שהכתוב את עמדתו של בן-גורדין בשאלת התגובה על גידוש מעפילי "אקסודוס" להמברג, ועל אחת כמה וכמה על הודדת שם, שהתחשה לאחד פרטום המלצות אונסק"פ כ-1 בספטמבר. משפג הצורך לשכנע גורמים כנלאומיים ברכר הקשר בין פתרון בעיית העקרים והודדים באירופה והקמת מדינה יהודית בארץ-ישראל, וכל שנתחד היה לשכנע שני שלישים מתוכיות הארץ לקבל את המלצות אונסק"פ ולהכטיח שבירטניה לא תכשל את יישונו, עשתה ההנהגה הציונית מאמצים שהעפלה לא תסכן ולא תכשל את קטיפת הפירות המדיניים. על כן ההנהגה הציונית הודתה להגיד במתונות, בארץ ובגומניה, על גידוש מעפילי "אקסודוס" להמברג בראשית ספטמבר 1947.⁴⁰ וכשלושה חודשים לאחך מיד לאחך החלטת הארץ, ניתנו הוראות לחדל מן ההתנגדות למפיסת האוניות ולהצלת המעפילים לקפריסין, ולהסתפק בהתנגדות סמלית בלבד.⁴¹ הוחלט להגיע להסכם עם הבריטים על השטת השאנים – בראשית 1948 – ישידות לקפריסין.⁴²

38. ישיבות 3, 1947. 26.8.1947, אצ"מ, SS/320, דברי בן-גורדין כישיבו זו נרפסו גם בספרו בשפתה, תל-אביב תשי"ג, עמ' 18.

39. ר' בן-גורדין, בולחום וישאל, תל-אביב 1975, עמ' 13-14.

40. דא: חלמיש, אקסודוס, עמ' 173-186.

41. פת"ת, 27, עמ' 1463.

42. ראו הדרי וצדור, אוניות או מדינת.

בהעפלה כרי לפרק את המות על זרפודשים, להביע את הסכול מההתנגדותם ולעדין עמם חשבון היסטורי: "יטורו הוא סכין כגבה של הוועלה" טען בפני הוועד הפועל הציוני שהתכנס בציריך, והוכר הגיע לשיאו עם תליית הסרז'יסיים. לא היה לנו שיא כזה של גבורה כמערכה כאותו השיא שהעילו אותנו אליו מעפילי "יציאית אירופה 1947", לא היה שיא כזה של גבורה מוסרית של אלפי אנשים, נשים וילדים שכך קילשו את השם... ולא היה לנו שפל כזה של קלון בעולם, של השפלה כמו כמעשה תליית הסרז'יסיים. וזה היה כנגד זה, והדברים האצטופי יחד. ונאמנו יודעים אך ודשם "יציאית אירופה" כצופת קודם כל וכורדא כאנגליה וגם כאמריקה הקטן על-ידי הנבלה ההיא...³⁵

אין זה מעניינו של הדיון הנוכחי אם השענות כלפי "הפורשים" היו נכונות מבחינה עובדתית. הן מובאות כאן כהדגמה לשימוש שעשתה ההנהגה בהעפלה לניגוח 'הפורשים' במאמציה ללכך את הציבור סביב מולוכיה. ההכרזות הדמות הללו של והנהגה באו גם לסכל את אותו של הנציב העליון, אשר ציפה או למחודדה מחודשת של 'הסוד'!³⁶ אלא שלא כמו בשלה 1944 וראשית 1945, הפעם ההעפלה אפשרה לשמור על אחדות היישוב ועל ההלכדות סביב והנהגתו על אף חילוקי רעות. להעפלה הייתה חתומה לכך, שכשונה מתועות שחורר לאומי אחרות, היישוב הגיע לצמצמות ללא מלחמת אוזים עקובה מדם.³⁷

נחזור אל החזית החיצונית. בקיץ 1947, ממש בעת מטעם של מעפילי "אקסודוס" על אוניות הנודדש הבריטיות מפורט דה בוק לנמל המברג שבגומניה, מיצתה ההעפלה את תפקידה כמנוף להקמת מדינה יהודית. נהוג לציין כקודמת מפה בעניין זה את והלחט הארץ מן ה-29 בנובמבר 1947, אולם לאמיתו של רבר המפנה התחולל כבר בחילופי החודשים אונטס וספטמבר 1947. במלאת הודיע הפועל הציוני, שהתכנס בציריך בין 25.8.1947 ל-2.9.1947 העליל הודברים על נט את הוועלה

35. ישיבות הוועד הפועל הציוני, 25.8.1947, הארכיון הציוני המרכזי לוח: אצ"מ, SS/320.

36. דו"ח גולדה מאירסין (לימים: מאיר) על שיתות עם הנציב העליון, 31.7.1947, אצ"מ.

37. אצ"מ, 25/560, שדד מן הנציב העליון לשר החוץ, 1.8.1947, יצירות קאנינגהאם, קוספה II, חיק 2

(עלום בארכיון מדינת ישראל).

37. ראו אביבה חלמיש, "ההגנה" כ"בריחה" וכ"העפלה", כותן דוחים תזכרונות (ערכים)

וב"אשור", 70:13 שמה ל"חזרה", תל-אביב 1991, עמ' 89-99, ובמיוחד עמ' 97-99.

כמה שיותר צעירים שיוכלו להצטרף למאבק המולחמתי.⁴⁵ היה ברור להנהגה הציונית שאין כוונת הבטיחים לכבד את הטעף בהחלטת האו"ם שעל-פי עליהם לפנות לא יותר מ-11 בפברואר 1948 נמל ואור עורפי בשטח שנועד למדינה היהודית כדי לאפשר עלייה ניכרת, ומשמעות הדבר הייתה, שעד אמצע מאי תוסיף העלייה הלגלגת, מאדיפה ומקפוטית, להיות בשליטתה הכמעט מוחלטת של ממשלת המנדט. שהדרך היחידה להגדלת העתודה הלאומה של היישוב הייתה ההעפלה על ענפיה - עלייה ב' ועלייה ר' (באמצעות מסמכים מורייסיים). אמנם, ברור היה שההולכים בדרך עלייה ב' ייעצרו בקפויסיץ, אך באופן זה הם יימצאו במרחק שעות נסיעה ספורות מן הארץ. אי לכך התלטה הנהלת הטכנות היהודית באמצע נובמבר 1947 "להקפיד על בחירת העולים והפליטים מבחינה הכשרתם לעבודה והגנה". בשלכ הוזה ההחלטה תלה רק על דומניה, הנגריה, ובלגיה.⁴⁶ רק בחודשי החודף הוחזרה החלטה על כלל מפעל ההעפלה.

המצב הביטחוני הקשה בארץ, והגטל הכלכלי שבקליטת עולים שאינם בגיל העבודה והגורם, אלה המתאימים, בנוסח אותם ימים, "לפְשֵׁק ולְקַשֵּׁק", הולידו מגובות נרגות על הגעתם של עולים שאינם מורמים ללאמץ המלחמתי. אין מכדיים אחרת הפעם על משלוח 860 הילדים. בכל אופן אסור לכם לשלות יומר ילדים עד קבלת הוראה חדשה".⁴⁷ הבריק משרד 'המוסד' לאנשי בצרפת ב-29 במרץ 1948. ומיד יצא לכל השליחים באירופה מבדק יותר חר-משמעני בניסוח:

45. בסוף דצמבר נפגשו כל פעילי הטכנות היהודית וה'הגנה' באירופה לסדרת שיבות סודיות ומגורות להחלטה פעיליהם להמחזה בארץ. מפקד ה'הגנה' באירופה, גוזם שדני, צפה מלחמה ממושמעת, ביחוד אחרי ה-15 במאי, "אשר בה נספור את אבותינו במספרים של ארבע ספורי". לדעתו, הימשימה הרוחפה היחה להביא לארץ תגברת של לחמים. סת"י, ג/2, עמ' 1464-1465. סת"י, ג/2, עמ' 1915-1918.

46. דא: חלמיש, אקטורים עמ' 229-233, וטראי מקום שם. רח: לאונן ומשרד 'המסד' לעלייה ב' בתל-אביב, יוסף ברטל, מיסעו ושליחת המספר בפריס, זאב (תינה) פומרנץ (תודיץ), אור (שאל מאירוב (אבינוח), דאש המוסח והצלת זמן, 19.10.1947, ארכיון תולדות ההגנה (להלן: אר"ח), 14/539; לעינה, אור, הצולע וממסד ואומי-אורוכר משה, מדאשנו פעילי 'עלייה ב', גם כינה למרכיב 'עלייה ב' ב' ברומנותן מארת, 19.11.1947, אר"ח, 14/703. יוזיא הכיניים העתידה וובאחא - לפ גרשון ועלייה רבי"ת, יו לא יבתי; בתיי טיעו בישו התייזי באיי-ישראל, תל אביב 1988. 47. לטיער, בן-יעקב וספי מאיר, נדיאשנו פעילי 'הביצה' ועלייה ב' באירופתו, סל (תינסקי עקיבא, מרכיב 'עלייה ב' ב' ביצירתו מארתו, 29.3.1948, אר"ח, 14/345.

ההנהגה המדינית, ובראשה בן-גוריון ושרתוק (לימים: שרת), לבין המופקדים על ההעפלה ובראשה דאש 'המוסד' לעלייה ב' שאול מאירוב (לימים: אבינוח) שצוטרכו מאז הגעתן של אוניות הגירוש ועלייתן מפעילי 'אקסודוס' להמבדג והגיעו לשיאם סביב ההפלגה של 'הפאניס' מרומניה (ולכסוף) - מכולגריה, הגיעו לכלל התפרצות בישיבות מוכרזות מפא"י ב-9 בדצמבר 1947. בן-גוריון והכריז שם את השינוי מדינה, הרי של ההעפלה. לרובין, אם ער החלשת האו"ם ההעפלה היחה כלי להשיג מדינה, הרי לאחד מבן צורף היה להקדיש את כל המאמץ לעניין שבו חלף גורל העלייה יזונו - אם מדינה מדינה יהודית או לא? כלומר, בשלכ זה המדינה קורמת לעלייה יצענין הפחתון הוא אפילו קודם לשליית, אפילו קודם למדינה יען כי כלי יישוב לא תהיה עלייה ולא מדינה ולא שום רכיב.⁴⁸ לאחר שבקיץ 1947 מיצתה ההעפלה את יעריה המדיניים פעלה ההנהגה הציונית כמתיו אותה שנה שהוגלם (ההעפלה) לא יקום על יוצד (שייער) לו את תפקיד המנוף להקמת מדינה יהודית בארץ-ישראל). בראייה היסטורית וחבה יותר עמדה אה הציונות סמוך לנקודת חילופי התפקודים בין משרד לאמצעי המגדרת יעריה העליונים: בין הקמת ישות מדינית רהורית בארץ-ישראל כמטרה פניי עצמה, כשהעלליה משמשת תנאי ואמצעי להשגת מטרה זו, לבין הקמת מדינה באמצעי לפתרון המצוקה של היהודים.⁴⁹ ביטוי סמלי לחיטי הנמוכלין בין צמר העניינים - עלייה ומדינה - אפשר לראות בשמות שהענינו כן-גוריון לשוני 'הפאניס': 'עצמאות' ו'קיבוץ גלויות'. בנקודת זמן זו גם הוגלגלה אחת מתוכניות המנהגות של בן-גוריון: יכולתו לסמן מטרה ולהתרכז בהשגתה אב דחיקתו היצירה של כל עניין אחי. בחילופי השינוי 1947 ו-1948 היה זה עניין הביטחון והכנת היישוב למלחמה עם הערבים שפוצה למחזות החלטת האו"ם.

ג. תרומת ההעפלה לחיזוק 'האגרוף' היישובי במלחמה עם הערבים

בשלהי שנת 1947 השתנו יעדיה של ההעפלה: לא עוד מנוף מדיני להקמת מדינה אלא אמצעי לחיזוק האגרוף הערבי של היישוב. מאז ואילך מטרת ההעפלה היחה להביא לארץ-ישראל, או סמוך אליה - לקפדיטין, במרחק שעות שיט מן הארץ,

43. ושיבת מוכרזות מפא"י, 9.12.1947, ארכיון מפלגת העבודה, 23/47.

44. ניתן להתבונן במגיה זו כעניין של שלייה העלייה היא אמצעי להקמת מדינה, חו, לכשתקום תשמש בתור אמצעי להגשמת המטרה של קיבוץ גלויות, ראי, למשל, *The Idea*, B. Halpern, of the Jewish State, Cambridge Mass. & London 1961, p. 50-51.

התמורה לא לשלוח כולת עולים למטה מ-17 ולמעלה מ-35⁵¹ וכרי להצניע את חששות אנשי הארץ הכהדר ש"ער כה לא נדחתה עלייה מאנשי גיוס בגלל עליית אנשים אתריים"⁵².

כראשית פברואר 1948, הביא כנגוריון ליריעת אנשי 'המוסד' באירופה את החלטת הנהלת הסוכנות היהודית, שלהבא צריכה ההעפלה להיות מורכבת מצעירים המוכשרים לעבודה ולהגנה ולא מ"סתם עולים" (וקנים וילדים)⁵³ ובשלהי אותו חודש נקראו הצעירים היהודים באירופה - כחורים וכחוררת כנגילאי 17-32 - להיות מוכנים לעלייה מיידית מאורגנת ומאומנת לארץ-ישראל, והוסלו מכסות גיוס על כל ארצות אירופה.⁵⁴ זו הייתה ראשיתו של גוף"ל, גיוס חוץ לארץ, שעל תרומתו למלחמת העצמאות וחלקו בנופלים נעמור להלן.⁵⁵ בקפריסין התאמנו המפעילים במסגרת 'שורות המגוינים'⁵⁶.

חודש מרס 1948 היה מן הקשים ביותר שירע היישוב. ב-11 במרס התפוצצה מבונת תופת כחצר המוסדות הלאומיים בירושלים, כשלושה שבועות לאחר הפיצוץ שנעשה בחיזוק כנגוריון בעיר. כמערכה על הרדכים ספג היישוב מהולמות קשות. בתוך שבוע אחד, האחרון בחודש מרס 1948, הגנב נתקן, התקפו שיריה שנעשה מירושלים לנותר יעקב, שיריה שחזרה מגוש עציון (סמוך לנבי דניאל) ושיריה לקיבוץ יחיעם. לרף חוללה הערכה נוסמה דרכה של שיריה לירושלים. בצפון התקרי המצב עם המשך זרימתם של מתנדבים מארצות ערב לארץ-ישראל כמסגרת 'צבא ההגנה'. וכירדה המדינית נפתחה חזית חדשה, מול נסיגתה של ארצות-הברית

51. 2.4.1948, אצ"מ, S6/5067.

52. 'בעיית מספי של עיר', תומס - טל, 1.4.1948, אצ"מ, 14/345.
53. דור כנגוריון, ופנ המלחמה מלחמת העצמאות, תשי"ח-תשי"ט, בעריכת גרשון ריבלין ורף אלחנן אורן, א, רישום כותארוך 8.2.1948, עמ' 215; סד"ח, 2/7, עמ' 1465.

54. סד"ח, 2/7, עמ' 1465.

55. על הגוף וחלקו במלחמת העצמאות ראו: יעקב מרקוביץ, 'עליית גיוס במלחמת העצמאות', בתוך חדרה פילובסקי (עורכת), המשב מיישוב למדינה 1947-1948, ריאיונות ומסמכים, ישראל 1990, עמ' 271-289; הג"ל, 'המח"ל - מנצח'י חוץ לארץ במלחמת העצמאות', בתוך אלון קייש (עורך), מלחמת העצמאות תשי"ח-תשי"ט, דיון מחודש, תל אביב 2004, עמ' 539-550; תנה ילכונקה, אחים ורופי ניצולי השואה במדינת ישראל 1948-1952, ירושלים 1994, עמ' 138-79.

56. על 'שורות המגוינים' בקפריסין ראו: נתום כוננר, א, הגורש: מנתות המשתלים בקפריסין 1948-1948, תל-אביב 1991, עמ' 296-318.

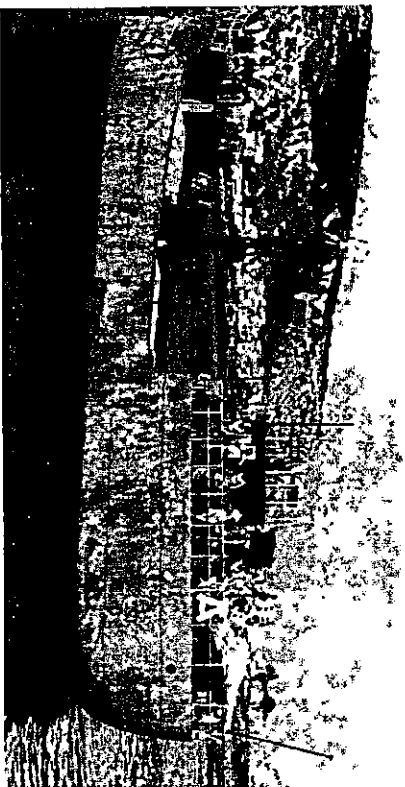
מפגש פעילי התעלה (עולם בקיטטא ב-1944) וישיבת מייכין: שינד, מאירוב (אביגור), אבריאל, פומנון (חודי)

כל המוסדות מתמקדים ורדגוים על הרכב המשולחים. נטוכן והנהלת הסוכנות היהודית תוכע קטגורית להעלות כעלייהובית וכדלת 'עלייה ד' - עלייה באמצעות מסמכים מווייפסן אך זרק לתפקידי גיוס. דמטכ דורש לרפטיק עד מאי אף עליית אנשי אקוודוס וכדן ולכבר עליהם מאומנים ואחרים למאבק המלחמתי. הזרירנו, שיהחלו לממן מפעלנו, כאם ועלייה לא תשרת את המלחמה. אשור מיד.⁴⁸

תוך כדי כך הגיעה לימוסד' בארץ הודעתו של וניה פומנון (לימים: זאב חודי) מצרפת, על המשך עלייתם של מפעלילי אקסודוס בעלייה ד', כצד צעירים.⁴⁹ בעקבותיה יצאה מן הארץ פקורה כדודה: 'הודאותנינו לבחירת עלייתם לתפקידי גיוס כל כך אינו ניתנת לשים פורשים ושינויים. תנהנו כדיוק כפי שהודוענו [...].⁵⁰ כר ביום הבטיחו מצרפת: "אחוננו ככל האמצעים להבטיחו את החוצאה לפועל של ההודאות

48. למיסר בתו"ל מהמסר בארץ, 30.3.1948, אצ"מ, S6/5067.
49. לחברים באונן מיסוד-הודי, 19.3.1948, אצ"מ, S6/5067.
50. לסידור 'מורכו' עליית ב' במרסין מאורנו, 2.4.1948, אצ"מ, S6/5067, גנפ: אצ"מ, 14/345.

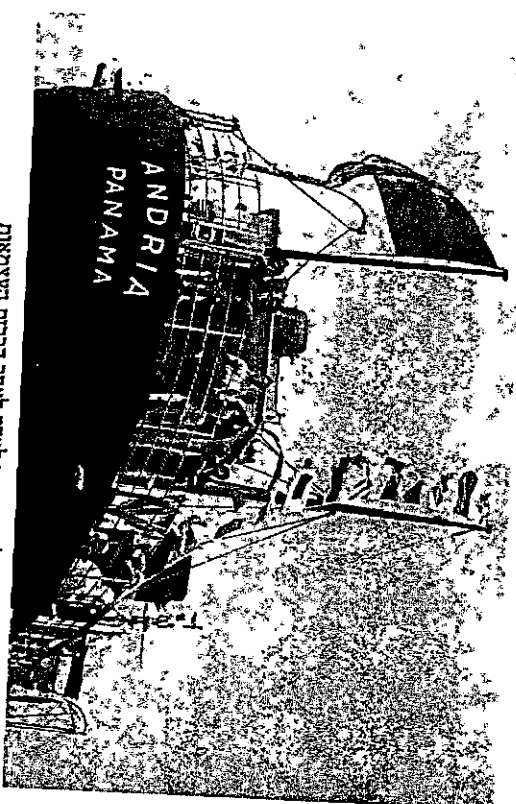

הספינה 'זונה סנשי' בשימוש הפלי"ם באירינות אוצר התמונות של הפלי"ם

המנותק ולפינוי נשים וילדים מנוהריה.⁶⁴ קשורי הספנות שנוצרו במסגרת ההעפלה והמימוניות שורכשו חברי המסור והפלמ"ח מאז ראשית ימיה בכלל, ובתקופה שלאחר מלחמת העולם השנייה בפרט, תרמו להקמתו וכיטוסו של חיל הים בראשית שנות המדינה.

ברטרנסקטיבה יש כנראה של ההעפלה לשמש גם כמכשיר חינוכי, בהיותה ררך ייחודית שבחורה תנועת השחרור הלאומי והיהודית – הצינונת – לנהל באמצעותה את מאבקה. היא נשאה את, בשנים 1945-1948, ומבשיכה לשאת ממרחק הזמן מסר של ניהול מאבק לאומי לא ברך הטורו האישי או העיווי אלא ברך של מאבק מדיני אגב גויס ציבור רחב ותוך ניצול חולשתו של החזק ועוצמתו של החלש. אכן היה זה מאבק בין רך לגלית, אלא שידיו של הענק – בריטניה – היו כבולות בעבותות מבלות הכוח של משטר רמוקטי שמולו ניצבים ניצולי שואה והמצרפת מתנהלת לעיני העולם כולו.

64. ראו ראובן אדורני, מוטות תרוף: פטרות ההעפלה ודרכי לאחי מלחמת העולם השנייה, ישראל 1997, לפי שמות האוניות.

עולים מגיעים לארץ לאחר הכרת העצמאות באירינות ארכיון החזנה

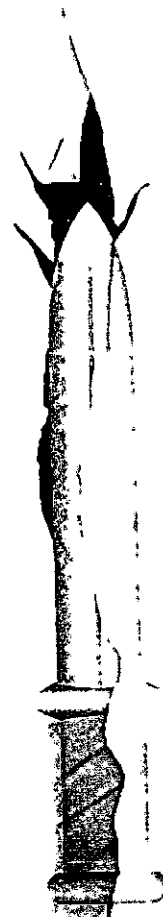
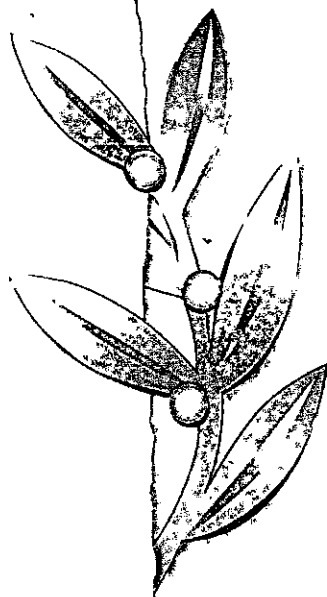
ההעפלה.⁶⁵ מעשה ההתברכות הזה היה פרלור, וקדמה למחיל (מתנדבי חוץ לארץ), שבמסגרתו לחמו צעירים מארצות המערב במלחמת העצמאות, וחיוקו את כוחו של צה"ל בתחומים רבים.

ההעפלה תרמה וסלה נתיבות גם בתחום הרבש. קשורי הספנות במהלך שנות ההעפלה היועילו גם לרכישת אוניות, ציוד צבאי ותחמושות. אוניות שנוכשו לצורכי ההעפלה לרכש הוסבו לאניות להעברת תרבי, ומהלך שמעיד על המשיכיות מן ההעפלה לרכש ומסמל את השינוי שחל ביעדיה של ההעפלה הוא מינויו של שאול מאירוב (אביגור) למרבה פעולות הרכש בחוץ לארץ, במרס 1948.⁶⁶ לאחר הקמת המדינה כמה וכמה אוניות העפלה הפכו לספינות של חיל הים או שימשו לאימונים, ויוכרו ריק מדינת היהודים שהיתה אח"י. אילת הודאשונה, וזונה סנשי שעלחה על שרטון סמוך לנהריה בסך שנת 1945 ואחר כך שימשה לאימוני הפלי"ם, להעברת חיילים לגליל המערבי

62. ראו: ארבה חלמיש, 'המתנדבים האמריקנים במפעל ההעפלה 1946-1948', וציאות, מאסף כח (1998), עמ' 267-285.
63. ראו אריה ביער, שלום וטבח בפל: סיטורי חייו של שאול אביגור, ישראל 2001, עמ' 243-226.

הזירה הימית

מראשית ההעפלה עד ראשית המדינה
1949-1934

סוגיות במולדות הפלסטון
לחשיבות ההודי ומדינת ישראל

הזירה הימית

מראשית ההעפלה עד ראשית המדינה

1949-1934

מתקרים ותעודות

עלי זית וחרב כרך ז

עורכת: אסנת שירן

משרד הביטחון
ההוצאה לאור

העמותה
לחקר
כוח המגן
על שם
ישראל גלילי